

Ірина Васильченко,
викладач кафедри музикознавства та
інструментальної підготовки Вінницького
державного педагогічного університету
ім. Михайла Коцюбинського

СТРУКТУРА ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена розкриттю педагогічної проблеми визначення компонентної структури фахової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва. Ґрунтуючись на актуальних наукових підходах, автор пропонує систему, що складається з чотирьох взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів: когнітивного, ціннісно-мотиваційного, суб'єктного та практично-творчого. А також розкриває суть і зміст кожного з них.

Ключові слова: компетентність, фахова компетентність, майбутні вчителі музичного мистецтва, професійна підготовка, компонентна структура.

Вступ. Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, які останнім часом значно прискорилися в Україні, стали каталізаторами значних змін в усіх сферах суспільного життя. Це твердження повною мірою стосується освітньої галузі, зокрема й мистецької. Одним зі значних проявів і водночас результатом означених змін став перехід до компетентнісної освітньої парадигми. Це зумовило потребу сучасного суспільства у цілісних, творчих особистостях, які вільно володіють новітніми методиками і технологіями різних видів діяльності та спроможних до постійного вдосконалення фахової компетентності, творчої самоактуалізації та самореалізації. Окрім цього, досі не розв'язано суперечності між об'єктивною потребою суспільства в активній, творчій особистості та якісним рівнем навчально-виховної практики, що здебільшого забезпечує у сфері професійної освіти підготовку майбутніх вчителів музичного мистецтва, невиправдано ігноруючи прояв творчої активності та творчого потенціалу кожного індивідууму в різних царинах професійної діяльності. Зазначена суперечність спричинена, передусім, неадекватністю сучасних вимог змісту професійної освіти та фактичного змісту, форм і методів фахової підготовки, а також недостатнім теоретико-методологічним обґрунтуванням та організаційно-методичним забезпеченням процесу творчого розвитку майбутніх учителів,

насамперед, у галузі мистецтва.

Останні дослідження та публікації. Вивчення педагогічної та психологічної літератури свідчить, що розвитку особистості майбутнього вчителя, його підготовці, оволодінню основними компетенціями завжди приділялася належна увага. За останні роки термін «компетентність» став часто вживатися в освітянській літературі при висвітленні суті різних видів компетентностей. Так, вчені розрізняють професійну компетентність (Д. Алферова, І. Зязюн, Н. Тарасевич, А. Маркова, М. Єрмоленко та інші); розкриттю фахової компетентності у контексті професійної підготовки майбутніх вчителів мистецьких дисциплін присвячені роботи С. Коновець, Н. Миропольської, О. Отич, С. Соломахи тощо. Різні аспекти підготовки майбутніх вчителів музики висвітлювалися О. Апраксіною, А. Козир, Л. Масол, С. Мельничуком, О. Олексюк, В. Орловим, Г. Падалкою, О. Ростовським, В. Шульгіною, О. Щолоковою.

Мета статті: наукове обґрунтування компонентної структури фахової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Для нашого дослідження важливе значення має системна залежність між компетентностями і кваліфікаціями. Сучасне розуміння кваліфікації як «втілення певної якості» (лат.) виходить за межі придатності для професійної діяльності та не обмежується її професійними ознаками. Рамки кваліфікацій (як певне шкалювання) передбачають принципову їх вимірюваність (визначеність) і градацію. Для забезпечення цього кваліфікації описуються в термінах результатів навчання, останні, у свою чергу, формулюються в термінах компетентностей (реалізаційні здатності особи) [5, с. 26].

Для опису циклів вищої освіти в Рамці кваліфікацій Європейського простору вищої освіти використовуються так звані дублінські дескриптори (Dublin descriptors), які сформульовані у термінах п'яти видів компетентностей:

- знання і розуміння;
- застосування знань і розуміння;

- формування суджень;
- комунікація;
- здатність до подальшого навчання, розвитку.

У Національному освітньому глосарії з вищої освіти компетентнісний підхід (competence-based approach) визначається як «підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентрованим».

На думку О. Овчарук, компетентність – це підготовленість (теоретична та практична), здатність (інтелектуальна, діяльнісна та суб'єкта) і готовність (професійна, особистісна, психологічна тощо) особи, як суб'єкта діяльності, до певного виду діяльності. Провідними характеристиками компетентності дослідниця вважає: багатогранність; багатокомпонентність; надпредметність і міждисциплінарність; різнофункціональність; багатовимірність; суб'єктність. [6, с. 37–38].

Компетентність, або компетентності, (competence, competency / competences, competencies) визначається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника. Компетентність (компетентості) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

У дослідженні М. Михаськової, структура компетентності вчителя включає: психологічну компетентність, під якою розуміється одна з характеристик особистості; педагогічну компетентність, що складається із знань навчально-виховного процесу, сучасних проблем педагогіки психології та предмета викладання; професійну компетентність, що визначається знаннями, вміннями, нормативами, психологічними якостями, необхідними для виконання

професійних функцій; професійно-педагогічну компетентність, що є сукупністю вмінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу, який особливим чином структурує наукове й практичне знання з метою вирішення педагогічних завдань.

Дослідниця підкреслює, що «в сталому стані компетентність не існує, вона виступає як обізнаність людини в тому чи іншому питанні, тому розглядається в дії та залежить від соціального фактору. Вона є результатом складної структурної єдності всіх складових діяльності вчителя й формується в процесі навчальної діяльності» [3, с. 8].

Таким чином, можна зробити попередній висновок про те, що дефініцій поняття «компетентність» існує досить багато, а важливою її ознакою є можливість її вимірювання. Сама ж компетентність характеризує особистість із позицій її фахової підготовки і в проекції на педагогічну сферу передбачає єдність теоретичної та практичної готовності майбутнього вчителя музики до здійснення професійної діяльності. Тому цілком зрозуміло, що у наукових дослідженнях найчастіше вживається поняття «фахова», або «професійна компетентність» [9, с. 66].

Поняття фахової компетентності вчителя І. Зязюн розглядає у структурі педагогічної майстерності та визначає такі її складові: професійні знання; педагогічна спрямованість особистості вчителя на систему цінностей, набутих у процесі життєдіяльності людини; здібності до педагогічної діяльності (комунікативні, перцептивні, динамічні, емоційні, креативні, оптимістичне прогнозування); педагогічна техніка, необхідна для виконання професійних функцій, а саме: уміння володіти собою, керувати своїм емоційним станом, уміння співпрацювати, володіння технікою мовлення тощо [1].

Ефективність процесу формування професійно-особистісного досвіду майбутнього вчителя музики має забезпечувати підготовку компетентних фахівців з урахуванням можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання та орієнтацією на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін у соціально-культурній

сфері, системі управління та організації праці за ринкової економіки.

Фахові (предметно-специфічні) компетентності (subject specific competences): компетентності, які безпосередньо визначають специфіку (галузі знань / предметної області / спеціальності) освітньої програми та кваліфікацію випускника, забезпечують індивідуальність кожній освітній програмі [5, с. 66].

До провідних характеристик фахової компетентності В. Ягупов відносить наступні:

– проявляється в процесі професійної діяльності фахівця, тобто має суб'єктний і діяльнісний характер прояву;

– характеризує міру включення фахівця як суб'єкта професійного буття в професійну та фахову діяльність;

– діяльнісна характеристика фахівця зі конкретної спеціалізації, що демонструє його здатність і готовність працювати на певному рівні;

– здатність фахівця кваліфіковано здійснювати свою фахову діяльність згідно з посадовими компетенціями;

– здатність до здійснення практичної діяльності в типових фахових ситуаціях, а також певний фаховий потенціал, який може бути перенесений на інші професійні сфери;

– має динамічний і постійний характер, тобто має часовий вимір прояву;

– активна суб'єктна позиція, при якій фахівець знає та усвідомлює свої посадові компетенції і здатний усвідомлено їх реалізовувати;

– певна замкнута система, оскільки належить до певного змістовного фахового простору, який торкається конкретного фаху;

– інтегральна якість фахівця, яка проявляється в загальній його здатності здійснювати фахову діяльність і демонструє готовність до них [10, с. 5–6].

Фахова компетентність майбутнього вчителя музики має свою специфіку й визначається метою і змістом музично-освітньої діяльності в школі. Це специфічна інтегральна здатність, яка включає в себе музичні та педагогічні компоненти, що забезпечують успіх музично-освітньої діяльності [9, с. 66].

Зміст і процес фахової підготовки студентів музично-педагогічної

спеціальності у вищому закладі освіти орієнтовані на результат – формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики. Результат фахової підготовки студентів прогнозується відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики вчителя музики, в якій у загальних рисах визначені типові завдання діяльності та виробничі функції цього фахівця.

Фахова компетентність майбутнього вчителя музики, на думку М. Михаськової, – це здатність до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і вмінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва, у відповідності з суспільними вимогами та цінностями. Такий підхід дає змогу виявити взаємозв'язок та взаємозалежність структурних компонентів фахової компетентності майбутнього вчителя музики (когнітивного, практично-творчого, ціннісно-орієнтаційного) і є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену і керування процесом його формування.

Когнітивний компонент фахової компетентності майбутнього вчителя музики характеризується необхідністю накопичення системних фахових знань (музично-теоретичних, технологічних, методичних), які є теоретичною й методичною основою ефективної діяльності вчителя музики.

Практично-творчий компонент включає сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь, творчої самостійності. Цей компонент зумовлює необхідність практичної реалізації набутого технологічного арсеналу в процесі навчальної діяльності.

Ціннісно-орієнтаційний компонент зумовлює необхідне формування рефлексивних нормативно-регулятивних механізмів (ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів) оцінної діяльності, яка ґрунтується на прийнятій в суспільстві системі нормативів та цінностей [4].

Вважаємо, що даний перелік структурних компонентів фахової компетентності майбутнього вчителя музики потребує доповнення і уточнення. Так, когнітивний компонент сприяє розширенню мистецької ерудиції та дає змогу набути фахові знання, уміння й навички. Цей компонент має бути

представлено: а) широкою ерудицією в галузі мистецтвознавства, художньої культури, педагогіки, психології, естетики; б) володінням практичними вміннями й навичками (педагогічними, хормейстерськими, інструментально-виконавськими), вміннями словесної інтерпретації музичних образів тощо; в) сформованістю особистісних якостей та здібностей, необхідних для успішного здійснення функцій учителя музики; г) наявністю потенціалу особистості, здатної до здійснення складних культурологічних видів діяльності.

Ціннісно-орієнтаційний компонент потребує посилення мотиваційної складової, оскільки вона спрямовує на зацікавленість музично-педагогічною діяльністю, допомагає зрозуміти та усвідомити важливість досягнення кінцевого результату, завдяки чому посилюється інтерес до професії вчителя музики; позитивне ставлення до практичної діяльності з творчими дитячими колективами; бажання поглиблювати свої знання щодо фахової підготовки; вдосконалення набутих вмінь та навичок; схильність до опанування інноваційними технологіями фахової майстерності [2, с. 77–78]. Таким чином, пропонуємо уточнити його формулювання як ціннісно-мотиваційний.

Відповідно до сучасних запитів і потреб загальноосвітньої школи, особлива увага приділяється формуванню фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва як основи його майстерності. В зв'язку з методологічною переорієнтацією змісту шкільної освіти, якісно новими пріоритетами освітніх галузей «Мистецтво» та «Естетична культура» постає необхідність підвищення якості формування компетентності майбутнього вчителя музики, розвитку його особистості на засадах гуманізму, створення умов для саморозвитку й самонавчання, свідомого визначення своїх можливостей.

Таким чином, у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики необхідно приділити увагу стилю роботи як усталеній системі способів і прийомів педагогічної та художньо-творчої взаємодії. Ієрархію стилів роботи вчителя музики ми вибудували таким чином: 1) мажорно-оптимістичний (у створенні в учнівському колективі обстановки творчого піднесення і сприятливого

психологічного клімату); 2) демократичний (у спілкуванні з колегами й учнями, в організації роботи учнівських музично-творчих колективів на засадах взаємоповаги і творчої співпраці, колегіальності, партнерської взаємодії); 3) опікунський (в опануванні учнями навичок музичного виконавства – вокального, інструментального); 4) управлінський (у керуванні музичним колективом, диригуванні музичним твором і дотриманні творчого задуму композитора) [8].

Успішність організації музично-творчої діяльності учнів значною мірою залежить від творчого іміджу вчителя музики. Т. Пляченко пропонує таку його структуру: 1) зовнішній вигляд (артистична постава, хода, міміка, жести; виразний погляд, поставлений голос, підібрані зі смаком одяг, аксесуари, зачіска); 2) сценічний образ (ефектні жести, манера рухатися по сцені, виразна міміка, відповідність сценічного костюму й зачіски змістові виконуваних творів); 3) виконавська манера (вільне оперування музично-виконавськими прийомами – вокальними, інструментальними, диригентськими; наявність власного творчого почерку в інтерпретації музичних творів); 4) манера спілкування з колегами (демократично-толерантна, професійно-ділова, інформаційно-методична, емоційно-оптимістична); 5) манера спілкування з учнями (наставницька, демократично-відкрита, колегіально-партнерська, художньо-творча); 6) володіння комунікативними засобами, методами і прийомами (вербальними, невербальними, комбінованими), на яких будується процес творчої взаємодії вчителя і його вихованців, керівника-диригента й учасників учнівського музичного колективу [8, с. 5].

У свою чергу, О. Отич наголошує на тому, що зараз потрібні масштабність, яскравість та самобутність особистості вчителя, унікальність кожного педагога, автономність його дій, оскільки без особистісного, індивідуального втілення педагогічна майстерність і педагогічна творчість є мертвими.

Отже, до структури фахової компетентності майбутнього вчителя музики необхідно ввести суб'єктний компонент, який стає основою для розвитку педагогічної майстерності, оскільки «реалізуються лише на індивідуально-творчому рівні саморозвитку особистості, оскільки професійні знання, вміння і

навички присвоюються майбутніми вчителями в особистісному контексті, а особистісне і професійне, взаємопроникаючи й збагачуючись, утворюють неповторну й унікальну композицію індивідуальних професійних якостей і проявів майбутнього педагога» [7].

Висновки. У підсумку, проблема визначення компонентної структури фахової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва зумовлена сучасними процесами оновлення педагогічної науки. Однак, у науковій теорії існує певний дисбаланс: з одного боку добре опрацьовані загальна теорія компетентностей, а з іншого – дуже мала кількість досліджень, присвячених фаховій компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Таким чином, структура фахової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва як специфічна інтегральна здатність особистості до музично-освітньої діяльності має складатися із чотирьох компонентів:

- когнітивний компонент, як наявність системних фахових знань (музично-теоретичних, педагогічних, технологічних, методичних);
- ціннісно-мотиваційний компонент – як сукупність ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів;
- суб'єктний компонент – як неповторна й унікальна композиція індивідуальних професійних якостей і проявів майбутнього педагога;
- практично-творчий компонент – як сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь, творчої самостійності.

У подальшому варто приділити увагу вдосконаленню змісту і процесу та орієнтації результату фахової підготовки майбутнього вчителя музики, а також розробці відповідних теоретичних моделей та пошуку оптимальних варіантів їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
2. Козир А. В. Структурні компоненти професійної майстерності викладачів мистецтвознавчих дисциплін / А. В. Козир // Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступники голови) та ін. – Київ; Черкаси:

- видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 74–81.
3. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Михаськова Марина Анатоліївна. – К., 2007. – 22 с.
 4. Михаськова М. А. Формування фахової компетентності як особистісної якості майбутнього вчителя музики / М. А. Михаськова // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. – № 2. – Ніжин: НДПУ, 2004. – С. 35–39.
 5. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
 6. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – С. 13–39.
 7. Отич О. Розвиток творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання засобами мистецтва / О. Отич // Професійно-художня освіта України: зб. наук. праць / Редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Н. М. Чепурна (заступник голови) та ін. – Київ; Черкаси: видавництво «Черкаський ЦНТЕІ», 2007. – Вип. IV. – С. 29–34.
 8. Пляченко Т. М. Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики [Електронний ресурс] / Т. М. Пляченко // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2012. – Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/570/>.
 9. Попович Н. Професійно-особистісний досвід майбутнього вчителя музики як основи його фахової компетентності / Наталія Попович // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : наук.-метод. журнал. – 2011. – Вип. 2. – С. 64–68.
 10. Ягупов В. В. Методологія визначення основних видів компетентності випускника професійно-технічної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., НАДПСУ ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2011. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/10570/>.

Ирина Васильченко,
преподаватель кафедры музыковедения и
инструментальной подготовки Винницкого
государственного педагогического
университета им. М. Коцюбинского

СТРУКТУРА ПРОФЕСИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена раскрытию педагогической проблемы определения компонентной структуры профессиональной компетентности будущих учителей музыкального искусства. Основываясь на актуальных научных подходах, автор предлагает систему, которая состоит из четырех взаимосвязанных и взаимообусловленных компонентов: когнитивного, ценностно-мотивационного, субъектного и практически-творческого. Также раскрывает сущность и содержание каждого из них.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, будущие учителя музыкального искусства, профессиональная подготовка, компонентная структура.

Iryna Voloshyna

FUTURE TEACHERS' OF MUSIC SUBJECT-SPECIFIC COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article is dedicated to reveal the pedagogical problem of determining the component structure of future teachers' of music subject-specific competence. Grounding on the actual scientific approaches the author proposes the system consisting of four interrelated and interdependent components: cognitive; value and motivation; subject; practical and creative. Each component essence and content are also enlightened.

Key words: competence, subject-specific competence, future teachers of music, professional education, component structure.